

LAKIALOITE 105/2003 vp

Laki lapsiasiainvaltuutetusta

Eduskunnalle

ALOITTEEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki lapsiasiainvaltuutetusta. Lapsiasiainvaltuutetun viran perustaminen on tarpeen, jotta voitaisiin paremmin valvoa ja edistää lasten oikeuksia ja etuja yleisellä hallinnon ja yhteiskuntapolitiikan sekä lainsäädännön tasolla. Suomen yli miljoon-

nan lapsen oikeuksien valvontaa varten tarvitaan oma viranomaistaho. Erityislailla perustettu lasten oikeuksien valvontajärjestelmä antaa lapsiasiainvaltuutetulle parhaat toimintamahdollisuudet. Lapsiasiainvaltuutetun toimisto toimisi sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä.

PERUSTELUT

Suomi on ratifioinut ilman varaumia Lapsen oikeuksien yleissopimuksen, jossa määritellään eri valtioiden hyväksymät lapsen oikeudet. Tutkimukset ovat osoittaneet, ettei lasten asemaa oteta yhteiskunnallisessa päätöksenteossa kyllin huomioon ilman valtionhallinnon järjestelmää, jolla sopimuksen mukaisten oikeuksien toteutumista seurataan ja mahdollisiin ongelmiin puututaan. Yleissopimuksen toteutumista valvova lapsen oikeuksien komitea pyrkii nopeuttamaan kansainvälisellä tasolla lapsiasiamies- tai lapsiasiainvaltuutettujärjestelmien perustamista. Suomesta tällainen järjestelmä puuttuu.

Muissa Pohjoismaissa lasten oikeuksien toteutumisen valvonta on järjestetty, ja esimerkiksi Norjassa lapsiasiamies on yhteiskunnallisesti näkyvä hahmo, jolla on myös poliittista valtaa. Lapset voivat ottaa yhteyttä suoraan asiamieheensä monin eri tavoin, käyttäen hyväksi nykuteknologian antamia mahdollisuuksia sekä kir-

jeillä että puhelimitse. Lisäksi lapsiasiamies tapaa lapsia eri tilanteissa myös henkilökohtaisesti. Asiamiehen toiminta on edistänyt norjalaisen lasten etuja ja oikeuksia sekä lisännyt lasten näkyvyyttä.

Perusoikeudet kuuluvat myös lapsille, mutta myös näiden oikeuksien toteutumisen seurannassa on ongelmia. Perustuslain mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien tahojen mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Tämä säännös velvoittaa myös siihen, että lainsäädännön vaikutuksia lapsien ja perheiden asemaan seurataan. Esimerkiksi perustuslain 19 §:ssä turvatut sosiaaliset oikeudet eivät toteudu riittävän hyvin. Lasten ja lapsiperheiden palveluihin ja etuuksiin ei ole kaikilta osin myönnetty riittäviä resursseja ja kuntakohtaiset erot palvelujen tasossa ja saatavuudessa ovat suuria.

Lapsiasiainvaltuutetun tehtävät

Lapsiasiainvaltuutetun tehtävät painottuisivat ennalta ehkäiseviin toimenpiteisiin, jotka liittyvät lainsäädännön, järjestelmien ja menettelyjen sekä lapsimyönteisen ilmapiirin kehittämiseen. Lapsiasiainvaltuutetun tehtävänä olisi edistää lapsia koskevien asioiden koordinaatiota hallinnon eri tasoilla. Valtuutettu toimisi lasten edunvalvojana, nostaisi esiin lasten asemaan liittyviä kehittämistarpeita sekä vastaisi yksittäisten lasten ongelmiin ja valituksiin. Valtuutettu toimisi asiantuntijaviranomaisena ja koulutukseen ja tiedonvälitykseen liittyvien asioiden kehittäjänä samalla kun tehtäviin kuuluisi myös neuvontaa ja ohjausta lapsille ja perheille, muille viranomaisille ja suurelle yleisölle. Lapsiasiainvaltuutettu voisi tehdä aloitteita ja antaa suosituksia tai neuvoja, joiden tavoitteena on parantaa lasten asemaa lainsäädäntötoimin tai muutoin. Aloitteet voisivat koskea myös hallitukselle tehtyjä ehdotuksia lainmuutoksiksi epäkohtien poistamiseksi kaikilla yhteiskunnan alueilla.

Lapsiasiainvaltuutettu osallistuisi julkiseen keskusteluun ja yhteiskunnassa käytävään arvokeskusteluun. Valtuutetun tulisi myös pitää yhteyttä kansalais- ja muihin järjestöihin ja edistää eri järjestöjen välistä yhteistyötä ja niiden suhteita viranomaisiin. Lapsiasiainvaltuutettu hoi-

taisi yhteyksiä kansainvälisiin järjestöihin. Valtuutettu seuraisi lainsäädäntöä, tiedotusvälineitä ja eri viranomaisten käytäntöjä ja pyrki vaikuttamaan muun muassa tilastointiin ja rekisteröintiin niin, että tulevaisuudessa saataisiin ajantasaista tietoa lapsen oikeuksien toteutumisesta ja lapsen asemaan liittyvistä ongelmista. Tietoa tuotettaisiin päätöksenteon pohjaksi poliittisille päättäjille ja viranomaisille, mutta myös järjestöille, suurelle yleisölle ja tiedotusvälineille.

Lapsiasiainvaltuutetulla tulisi olla itsenäinen ja hallintoviranomaisista riippumaton asema, jotta hän voisi suorittaa tehtävänsä itsenäisesti. Lapsiasiainvaltuutetun tehtävän tuloksellinen hoitaminen edellyttää riittäviä tietojensaantioikeuksia. Valtuutetulla tulisikin olla oikeus salassapitosäännösten estämättä saada tehtävänsä suorittamiseksi tarpeelliset tiedot. Lapsilla on oikeus tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti aikuisväestöön nähden. Tämän valvominen olisi myös lapsiasiainvaltuutetun tehtävä.

Lapsiasiainvaltuutetun toimiston menot olisivat yhteensä noin 500 000 euroa vuodessa.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta hyväksyy seuraavan lakiehdotuksen:

Laki

lapsiasiainvaltuutetusta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Toimiala

Lasten oikeuksien turvaamista, lasten aseman parantamista sekä viranomaisten ja järjestöjen yhteistoiminnan edistämistä lasten oikeuksia koskevia asioita varten on sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä lapsiasiainvaltuutettu.

Lapsiasiainvaltuutetun kelpoisuusvaatimuksesta ja nimittämisestä säädetään valtioneuvoston asetuksella.

2 §

Tehtävät

Lapsiasiainvaltuutetun tehtävänä on:

1) seurata ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista yhteiskunnassa;

2) pyrkiä kehittämään yleisiä lapsiin kohdittuvia asenteita ja korostaa lapsen erityisasemaa yhteiskunnassa;

3) raportoida lasten oikeuksien toteutumisesta ja lasten asemasta yhteiskunnassa sekä tehdä aloitteita havaitsemiensa epäkohtien poistamiseksi; sekä

4) antaa tietoja lasten asemasta ja lapsia koskevasta lainsäädännöstä ja soveltamiskäytännöistä.

Lapsiasiainvaltuutetun tehtävänä on lisäksi valvoa lasten tasa-arvoisen kohtelun toteutumista yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

3 §

Valtuudet

Havaitessaan ongelmia lasten oikeuksien toteutumisessa tai lasten asemassa valtuutettu pyrkii ohjein ja neuvoin vaikuttamaan siihen, ettei lasten oikeuksia ja asemaa heikentäviä käytäntöjä jatketa.

Lapsiasiainvaltuutettu voi tehdä aloitteita ja antaa suosituksia ja neuvoja, joiden tavoitteena on parantaa lasten asemaa ja edistää lasten oikeuksien toteutumista.

4 §

Oikeusapu

Lapsiasiainvaltuutettu voi antaa tai määrätä alaisensa virkamiehen antamaan yksittäiselle lapselle tämän tarvitsemaa oikeudellista apua ja tukea asiassa, joka ei ole perheen sisäinen taikka jo vireillä tuomioistuimessa, taikka tarvittaessa hankkia lapselle tätä tarkoitusta varten oikeus-

apua, jos hän katsoo, että asialla on lasten oikeuksien toteutumisen kannalta huomattava merkitys.

5 §

Toimisto

Lapsiasiainvaltuutetulla on toimisto. Toimistossa on talousarvion rajoissa tarpeellinen määrä esittelijöinä toimivia virkamiehiä ja muuta henkilökuntaa.

6 §

Tietojensaanti

Lapsiasiainvaltuutetulla on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada tässä laissa säädettyjen tehtävien hoitamiseksi tarpeelliset tiedot muilta viranomaisilta maksutta.

7 §

Tarkemmat säännökset

Tarkempia säännöksiä tämän lain täytäntöönpanosta annetaan valtioneuvoston asetuksella.

8 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammi-kuuta 2004.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Helsingissä 26 päivänä syyskuuta 2003

Sari Essayah /kd
Bjarne Kallis /kd
Kari Kärkkäinen /kd
Toimi Kankaanniemi /kd

Lyly Rajala /kd
Päivi Räsänen /kd
Leena Rauhala /kd